

Terner, *Chlidonias*, *Gelochelidon*, *Hydroprogne*, *Sterna*

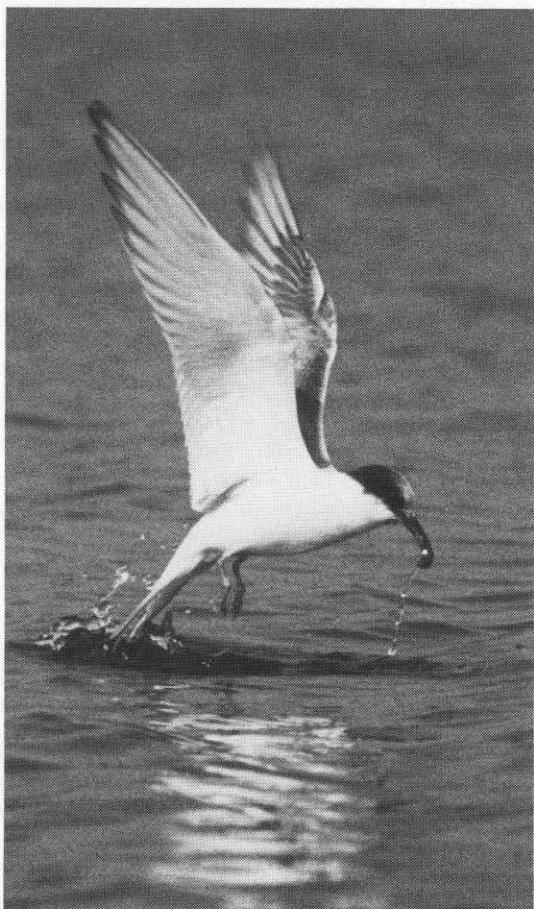
SORTTERNE eller MOSETERNE, *Chlidonias niger*, adskiller sig med fjerdagten fra vore øvrige arter: den er skifersort, kun undersiden af bagkroppen hvid. O. 1850 var sortternen alm. overalt ved moser og sører, efter en kraftig tilbagegang er der nu kun få ynglepladser, de fleste i S og VJylland.

SANDTERNE, *Gelochelidon nilotica*, har blågrå over- og hvid underside, hovedet en sort hætte.

Fåtallig ynglefugl i V og NJylland.

ROVTERNE, *Hydroprogne caspia*; fjerdagten ligner sandternens, men fuglen er betydeligt større og har rødt (ikke sort) næb. Ynglede forhen enkelte steder, optræder nu som en meget fåtallig sommertrækgæst.

Havterne på fiskefangst. BIOFOTO/C. J. Andersen.

DVÆRGTERNE, *Sterna albifrons*, er kun 22 cm lang, har hvid pande, sort isse og nakke, blågrå ryg og vinger og hvid underside, de ydre svingfjer er sortbrune i spidsen. Ret alm. ynglefugl ved visse kyster.

FJORDTERNE, *Sterna hirundo*; hovedets overside er blåviolet til sort, brystet og bugen hvid, ryggen og vingerne sølvgrå. Yngler i kolonier ved visse kyster. Knoglefund fra yngre stenalder.

HAVTERNE, *Sterna paradisaea*, har stor lighed med fjordternen, afviger bl.a. med en lysere underside og koralrødt næb uden sort spids. Den er som ynglefugl ikke så alm. som fjordternen.

SPLITTERNE, *Sterna sandwicensis*; hovedet har en smal sort hætte og nogle lidt forlængede nakkesfjer, oversiden og vingerne er blågrå, undersiden hvid. Yngler på småøer, holme og strandenge.

– Danmarks Dyreverden 7, 205ff.

Terne, ældre nydansk d.s., oldnord. þerna, af urnordisk (200-900) þirnon, som måske er et lydord efterlignende fuglens skrig »tir« (1), jf. kirre Bornholm 1756ff for fjordterne (2) og andre lydordnavne nedenfor; jysk dialekt taen, tare, tane, tanning etc.; indgår i stednavnene Terneholm o. 1690ff på Hjortø, Tanekær 1716-93 Kolstrup s. Sønderjylland (3). Færøerne: *terna*.

Strandskvatte o. 1700 (4); tirke Slesvig, Sønderjylland (5), i stednavnet Tirkeng 1704ff Nr. Løgum s. (6), smedesvend Lønborg VJylland o. 1910 (7) hentyder til den mørke hætte, *skøjeterne* Agger o. 1900 (8) fordi den skøjer 'flakker omkring'; havfugl, -høne, -moere ØJylland (9), *ringhals* Tunø o. 1910 (10), *svalemåge* Thy (11), *makrelfugl* og *sildedækker* Anholt 1896 (12), *porrettyv* 'rejetryv' Dreslette VFyn (13), *kydde* Bågø, *kjerrol* og *krieger(e)* Bornholm (13).

DVÆRGTERNE: vejrhytting o. 1700 (14) er måske denne fugl; *glitter*, *blåterne* og *ellepauer* 1809 (15), benterne og snipterne 1852 (16), *stafut* Manø (17), *blottet terne* Agger (18) kan sigte til den hvide pande; *svalerterne* Amager (19), *gnispe* Lolland 1852 (16).

FJORDTERNE: *sandtel*, ældre sandtol o. 1700 (20) fra norsk; *hatting-*, *hætteterne* o. 1700 (21), Sjælland, Bornholm 1796ff (22), *sorthætte* (svårhatta) Bornholm 1756ff, SFalster 1884-23), *fisker(en)* 1802 (24), *søsvale* 1802-48, *splitterne* (splittan) Mors 1807 (26) efter haleformen, sml. nedenfor; *ripe* 1829 (27), *sanderterne* 1848 (28). *Stritte Als* o. 1900 (29), *skurvemads* Agger o. 1900 (30), *skærteterne* Anholt o. 1890 (31) fordi den skærter 'udsæder skarpe skrig'; *hattemager* Fyn o. 1870, *brunnakke* o. 1810 (31a); *hatmåge* Samsø 1886 (32), *kjerra* Bornholm 1886ff (33), sml. ovenfor;

Havterne. Foto: Karsten Felsted.

saksfugl Fejø, Femø 1841 (34) efter haleformen. HAVTERNE 1852ff (35); *kirre* og *kætting-*, *hætte-* terne 1763ff (36), *kropkirre* 1852 (16), *splittar* og *kystterne* 1875 (36a), *arktisk terne* (37), *krokirre* (38). Grønland: *imerkutailak* 'som mangler lysken' sigtende til de små baglemmer (38a).

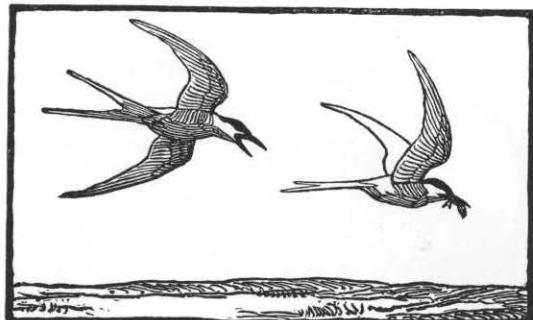
ROVTERNE: *rekke* Samsø 1824, Horsensegnen (39), *skrålterne* 1852ff (40), *skrafaning* Læsø 1852 (41), *skrævhals*, *skræbhals*, 'skrålhals' VJylland, Vendsyssel o. 1880 (42).

SANDTERNE, ældre nydansk d.s., oprindelig hørende til fjordterne (43), *engelsk terne* 1875ff (44), det ældre zoologiske artsnavn var *anglica*; *sandtar* Thy (45), *lille måge* Fjerritslev (46), *latterterne* (47) udstøder et latterlignende ga-gak, kæ-gæk o.lign.

SORTTERNE: *blåterne* o. 1700ff; V og NJylland (48), *sortkirre* og *søsvale* 1763 (49), *glitter* Sjælland 1764 (50), *byterne* Samsø 1824 »ruger gerne i nærheden af landsbyerne« (51), *moseterne* og *klovermåge* 1852ff (52) fanger insekter over blomstrende klovermarker; *kloftimåge* 1852 (53). *Arrifugl* Ribeegnen (54), *blåbigger* Møgeltønder (13) efter stemmen *big, big*; *blåmåge* og *bygtårn* (-terne) VJylland 1889 (55), *mergelgravsterne* nordligste Vendsyssel (56), *dyppe* Samsø o. 1880 (57), fuglen dypper af og til i vandet når den flyver hen over det (58).

SPLITTERNE 1811ff (58a) efter den kløftede hale, *splitter* (59), *grik* Hirsholmen (60), *hvidfugl* og *kentisk terne* (6).

LITTERATUR: (1) 626 413; (2) 860 17,282; 98e 45; 785 103; 659 10,389; (3) 156 4,343; 15, 357; (4) 434 4,159; (5) 212c 3,806; 464c 389; (6) 156 5,462; (7) 212c tb. 343; (8) 212c 3,351; (9) 224 1942,136; (10) 212c tb. 328; (11) 169 1,47; (12) 160 1904/27:1999; (13) 388; (14) 170 1909, 54; (15) 439d 38; (16) 451 330; (17) 169 3,1930-31,147; (18) 169 3,144; (19) 169 4, 1937,212; (20) 659 18,755; (21) 579 H230; (22) 219 8,352; 451 329; 143b 127; (23) 860 17,282; 203 344; 785 103; 160 1904/30: 833; (24) 903 2,87; (25) 218 234; 770 181; 903 6, 608; (26) 669 139; (27) 903 5,2, 136; (28) 903 6, 121; (29) 451b 59; 160 1904/28:2343 (1884); (30) 212c 3,342; (31) 464e 112; 160 1906/126 (1896); (31a) 165 5,1910-11,145; (32) 794 5, 45; (33) 160 1904/30:673; 165 30,1936, 185 (*Erythromene*); (34) 571 472; (35) 451 330; (36) 693b 1,662; 98e 46; 451 330; (36a) 451b 592; (37) 383 3,78; (38) 287 35; (38a) 562 33,1907, 85; (39) 165 22,1928,67 (*Vejrø*); 138 25; 143 88; (40) 451 326; 9b 36; (41) 451 326; (42) 794 3,156 (*Lønborg*); 160 1904/30:2575 (1885); (43) 659 18,756; (44) 451b 586; 212c 1,251 (*Agger*); 287 22; (45) 224 1925,8; (46) 169 1,240; (47) 161 1110; 287 56; (48) 659 2,755; 693b 5,1,523 (*ha-, blåtar*, *Thy*); 669 34 (*blotan*, *Mors*); 212c 1,98; 700 118; (49) 693b 1,622; (50) 98e 46; (51) 165 22,1928,70; (52) 451 332; 287 50; (53) 451 332 (54) 169 3, 1930-31,144 og 4,211; (55) 794 12,154; (56) 202c 3,27; (57) 212c 1,223; (58) 794 5,45; (58a) 770

Terner tegnet af Johannes Larsen til Blichers „Trækfuglene“, 1914.

181; (59) 24 1925,10; (60) 169 3, 1930-31,145; (61) 383 3, 74.

VARSLER; TALEMÅDER

Flyver ternerne langt ind over land kommer der ondt vejr og storm (1); flokkes de over markerne er der fisk i åen (2); hvor der er mange terner og måger, kan man altid finde kuller (Vendsyssel; 3).

Tre riper (fjordterner) på en pind – siges om det værdiløse (o. 1700; 4).

Remse: der floj tolv tamme tanner over Tanderup kirketårn, fire hvide, fire grå, fire med ingen vinger på (5), sml. trane s. 110.

Terne er skældsord til kvinde (Vendsyssel, Læsø; 6); en arrig terne; ond/gal som en terne (7).

Om person, der gjorde en kort visit: »Han blev ikke længere end ternen styrter sig mod æggene«; ternusnertur = frostvejr og storm i forbindelse med ternens tilbagevenden fra havet i maj (Færøerne; 8).

LITTERATUR: (1) 464 9, 11; 794 7, 65; (2) 464f 3,173; (3) 202c 4, 163; (4) 903 5.2, 1829,136; (5) 794 3,1885,156; (6) 202c 4, 163; 202d 2, 310; (7) 212c 3,783, 806; 216 131; 202c 4,163; (8) 522 85f.

PROSA OG POESI

Over holmen står som en lav, langstrakt sky af hvide terner, der bevæger sig som snefnug i forskellige retninger, mod hinanden og forbi hinanden mens de svirrende vinger fremkalder glimt på glimt i en ustændelig flimren Asger Ditlevsen (1). Fra en plet, hvor strandbredden er sandet, flyver nogle små terner op, en seks-otte stykker. Som små hvide papirlapper udkastet af en flyvers hånd holder de sig svævende over stedet, mens de skriger: kitt, kitt, kitt! C. A. Rasmussen (2).

Ternerne, de danske strandes alfelette, skønne be-

boere ... Med deres lyse, lette farver er de inkarnationen af den danske hvide, blændende strand, de sart rosa og perlegrå farver er som sandets og havskummets Finn Salomonsen (3). Ternerne hører til den danske strand, de er ligesom inkarnationen af al sommerstrandens friskhed og ynde, som et symbol på glæde og sundhed, det vi kan hente os i feriens glade dage C. A. Rasmussen (4). Ternernes færd er som indbegrebet af sol og sommer og havluft. Dem er det, der sætter den rigtige skærsommerstemning på havet ... Hvilken anden havfugl mægter vel at fremtrylle så lys en stemning som de små terner kan gøre det med deres hvide dragt og muntre skrig? Når vi får deres første hilsen en solrig aprildag ved havet og ser dem sejle på lette vinger over en vintergrå havkyst – er det da ikke, som rykker sommeren pludselig nær med duftende strandenge og solglitrende bølger – bliver da ikke den mørke tid bagved til et minde, som ingen mere bryder sig om? Arthur Christiansen (5). Ternen skreg sine viltre og vindende skrig over fjorden og slog med de lange, smalle vinger og dykkede i et yndefuldt styrt, så man igen rigtig forstod, hvad dansk hav-sommer vil sige. N. J. Tortzen (6).

Der var altid en eller anden terne, der rejste ene højt oppe under himlen og skreg så ufredeligt og bittert, så kendt og så gådefuld: girah! Den spinkle, snehvide fugl med de lange og dog ikke sikre vingeslag, fuglen der ikke lod til at have noget at sige, men som dog ikke kunne tie på sin flugt fra den øde fjord og til den ensomme hede og tilbage igen. – Ternen flyver altid alene; det siges,

Mozart-silhouet af H. Löschenkohl, 1785.

at den er usalige jomfruers sjæl (a). Ternen styrte sig tavst i middagsheden i sit eget spejlbilledet (b) *Johannes V. Jensen* (7).

Dværgternen ... passer sin næringsvej, lille og let, livlig og adræt, altid i bevægelse ... nu falder den som en sten ned på sit bytte for snart derpå at stige op igen med et lille sejrsstolt skrig og svæve afsted, lignende et fint hvidt lommetørklæde *S. H. A. Rambusch* (8). Som et smykke ligger den over sine æg på den stenede strand med en trekantet hvid plet på panden foran hovedets sorte hætte og de lange smalle vingers spidser overkors bag sig. Det er dværgternen, strandens fikseste flyver *Tage Hefti* (9).

Frit som en terne kan jeg styrdykke mod bevidsthedens overflade og komme op med et bytte af barndomsoplevelser i næbbet *Ove Abildgaard* (10). Han [Mozart] svæver over sit stof som en terne over havet og slår ned, lynsnart og yndefuld i det afgørende øjeblik *Carl Nielsen* (11).

Ternen sakser på rappe vinger · de springske totter af bugtens bølle *Ib Paulsen* (12); ud over brinkerne springer letsindige terner · og napper de smægtende vande drilagtigt i barmen *Knud Wiinstedt* (13). En terne tumler op · i havstokken, vakler tungt op mod vinden · glider af, drejer på vingespidser og stormer ud · med skyggen springende under sig *Per Højholz* (14); en terne · svævglider · samler · himmel-havets · sene hvidt · i vingesvej af · stilhed *Tove Meyer* (15); og hvide skyer · af spidsvingede terner · kaster sig i vinde *Bodil Bech* (16).

Den lyste frem, den første terne, · yndefuld og uskyldshvid; · · Solfugl, solfugl, havets svale *Erik Bertelsen* (17); sort nakke, sølvgrå fjer, · skarlagens næb og klør, · sådan fløj du, terne · lig en vinget stjerne, · så skinnende, så skør *Valdemar Rørdam* (18). Nej, ingen fugl er dig i ynde lig, · du hvide terne over havblå vig. · Og hvad er skingert som dit solskinsskrig? *K. L. Kristensen* (19); et luf-
tigt havskrig fra den høje himmel · kom fra en sø-
gende og enlig terne *Johannes V. Jensen* (20).

Erik Bertelsen, Ternen (17); St. St. Blicher, Ternen (21); K. L. Kristensen, Ternen (19); Orla Bundgaard Povlsen, Terne (22); Klaus Rifbjerg, Terne (23); Valdemar Rørdam, Strandterne (18).

LITTERATUR: (1) 180 2, 134; (2) 707b 67; (3) 757 39; (4) 707c 104; (5) 132 66; (6) 51 19/4 1952; (7) a 401c 49f sml. 57,63; b Norne-Gæst 1919; (8) 700 129; (9) 319 124; (10) 666 30; (11) 614 15; (12) 670d 29; (13) 906b 9; (14) 379b 15; (15) 567f 20; (16) 39b 33; (17) 56e 47; (18) 753o 56f; (19) 467e 52f; (20) 401q 53; (21) 69b 45-47; (22) 697g 18; (23) 731b 128f.

Alk. Kobberstik af P. Brünniche i Erik Pontoppidan: Den danske Atlas, I, 1763.

Alk, *Alca torda*

Alken er sort på hovedet og hele oversiden, mens undersiden er hvid, armsvingfjerenes hvide spidser danner en bugtet sørn på ryggen. Det korte, høje, i spidsen nedadkrummede næb er furet i siderne. Hos os yngler alken kun på Græsholm ved Christiansø, men den er en alm. vintergæst i de indre farvande.

– Danmarks Dyreverden 7, 235-40.

Knoglefund fra yngre stenalder (1).

Alk, ældre nydansk d.s. (o. 1700ff), lånt fra norsk jf. oldnord. alka; af en indoeuropæisk ord-rod el, ol med betydningen 'hvid, strålende' eller 'skrige', sml. havlit (2). Som person tilnavn i 1400-t (3).

Lomvibe o. 1700 (4) er snarere lomvie; *vangebo* Bornholm o. 1750 (5) opkaldt efter fiskerlejet Vang; *mula*, *mule* Bornholm 1763ff (6), ynglede forhen på Mulefjeldet ved Hammeren; *tordalk* 1823ff (7), forledet betyder skarn (sml. torbist bd. 1) og hentyder til ekskrementer og stinkende fiskerester omkring ynglestedet (8), *marsvinfugl*, 1852ff; ved Lillebælt, Stubbekøbing (9), *papegeje*-and 1852ff (10) på grund af det store næb og den